

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 12
The 12th STOU National Research Conference

ภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร ในอำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี

Wisdom and Wisdom Inheritance of Mudmee Weaving by Farmers
in khokjaroen District, Lop Buri Province

ศิริอร อารมณ์ผล (Siraon Arpornphol) ¹ บำเพ็ญ เขียวหวาน (Bumpen Keowan) ²

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (Benchamas Yooprasert) ³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร 2) ภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร 3) การดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ทอผ้ามัดหมี่ 4) วิเคราะห์กลยุทธ์เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร 5) ข้อเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีโดยเชิงคุณภาพ ประชากรที่ศึกษา คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้ามัดหมี่ในอำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี 9 กลุ่ม ตั้งอยู่ในพื้นที่ 5 ตำบล คัดเลือกโดยวิธีเฉพาะเจาะจงจากประชากรที่ศึกษา 13 คน ประกอบด้วย ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีประสบการณ์การทอผ้าไม่น้อยกว่า 40 ปี จำนวน 3 คน คณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจผู้ทอผ้ามัดหมี่ตำบลละ 1 คน รวม 5 คน และผู้สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ที่เป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตำบลละ 1 คน รวม 5 คน จัดเก็บข้อมูลโดยใช้ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสนทนากลุ่ม ตรวจสอบความน่าเชื่อถือ โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านระเบียบวิธี การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ และการจัดอันดับ สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์โดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูล การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย และวิเคราะห์กลยุทธ์เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ ผลการศึกษาพบว่า 1) ผู้ทอผ้าร้อยละ 76.9 เป็นเพศหญิง ร้อยละ 30.8 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี และ 70 ปีขึ้นไป ร้อยละ 30.8 มีประสบการณ์ทอผ้ามัดหมี่ 26-35 ปี 2) ภูมิปัญญาการทอผ้าพบว่าในอดีตชาวบ้านมักจะทอใช้เองในครอบครัว ต่อมาได้พัฒนาเป็นการผลิตเพื่อการจำหน่าย ปัจจุบันมีการออกแบบลวดลายบนกระดาษกราฟก่อนมัดลายจริง ด้านการสืบทอดภูมิปัญญา พบว่า สาเหตุการสืบทอดภูมิปัญญาเกิดจากการต้องการหารายได้เสริม และสืบทอดอาชีพเดิมของครอบครัว ผู้สืบทอดภูมิปัญญาได้รับความรู้จากคนในครอบครัวญาติพี่น้องมากที่สุด และในปัจจุบันยังสามารถหาความรู้จากช่องทางออนไลน์ได้มากขึ้น ด้านความต้องการการสนับสนุน ผู้สืบทอดต้องการการสนับสนุนปัจจัยการผลิต และการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์มากที่สุด 3) การดำเนินงานกลุ่มพบว่า ภาครัฐสนับสนุนการรวมกลุ่ม มีการอบรมทรัพยากรในกลุ่ม มีกองทุนหมุนเวียน 4) กลยุทธ์เพื่อการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่สำคัญ ได้แก่ รวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาให้คนรุ่นใหม่ได้ศึกษา ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาให้แก่เยาวชน สนับสนุนการดำเนินงานกลุ่มและยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์ผ้าทอมัดหมี่ ส่งเสริมการประกอบธุรกิจของผู้ประกอบการรุ่นใหม่ และใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ในการดำเนินธุรกิจให้มีความทันสมัย 5) ข้อเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร ได้แก่ ส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าที่เข้าถึงง่าย จัดทำองค์ความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าในรูปแบบตำราหรือหนังสือ และส่งเสริมคนรุ่นใหม่เพื่อพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาการทอผ้าให้มีความทันสมัย

คำสำคัญ ผ้ามัดหมี่ ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ การสืบทอดภูมิปัญญา

¹ นักศึกษาหลักสูตรเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช siraon.ap@gmail.com

² รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช Bumpen.Keo@stou.ac.th

³ รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช yoobench@hotmail.com

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 12

The 12th STOU National Research Conference

Abstract

The purposes of this research were to study 1) personal background, social, and economic informations of farmers 2) wisdom and wisdom inheritance of mudmee weaving of farmers 3) the operation of mudmee weaving farmer group 4) to analyze strategies for mudmee weaving wisdom inheritance of farmers 5) suggestions regarding the extension guidelines on wisdom inheritance of mudmee weaving of farmers. This research was the mixed methods qualitative research. The population was members of community enterprise group that related to mudmee weaving activities included 9 groups from 5 sub-districts in Khokjaroen district, Lopburi province. The sample size of 13 peoples was determined by using purposive sampling consisted of 3 wisdom transferors, 5 group committees, and 5 wisdom inheritors. Data were collected by employing structured interview form and focus group. The credibility test was performed through methodological triangulation. The quantitative data were analyzed by using frequency, percentage, and ranking. The qualitative data were analyzed by using data classification, data comparison, analytic induction, and analyze strategies for mudmee weaving wisdom inheritance of farmers. This research found out that 1) 76.9% of the weavers were female, 30.8% of the weavers were 41 – 50 year olds and 70 year olds and above, and 30.8% of the weavers had 26 – 35 years of experience in weaving. 2) The weaving wisdom found that, in the past, the locals weaved for household usage. Later on, they change to commercial production. Currently, they would design the pattern on graph paper prior to actual weaving. In regards to the wisdom inheritance, it revealed that the reasons are the needs for extra income and to persevere the old profession of the family. The inheritors mostly received knowledge from family members and relatives and nowadays were able to retrieve knowledge more from online channels. In regards to the needing to receive the support, the inheritors mostly needs for materials of production and product promotion. 3) The group operations showed that the governmental sector supported the group establishment. There was a savings and circulation funding in the group. 4) The analyzed strategies are including: collect the mudmee weaving wisdom for new generation to study; transfer the mudmee weaving wisdom to the youths; support the group operation and improve the mudmee textile products quality; support the business of new generation entrepreneurs; and use the electronic media in business operation for modernized. 5) The suggest for extension of the mudmee weaving wisdom inheritance of farmers were promoting the accessible learning center for weaving wisdom; produce the learning materials for weaving wisdom; and support the new generation to develop the weaving wisdom to be modernized.

Keywords: Mudmee, Mudmee weaving wisdom inheritance, Wisdom inheritance

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 12 The 12th STOU National Research Conference

บทนำ

เนื่องด้วยเป้าหมายการพัฒนาของประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมาได้มีการปรับทิศทางการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1-7 (พ.ศ. 2504-2539) เป็นผลให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลย ไปสู่การพัฒนาที่มุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น (เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, 2563, น. 1-10) ดังเห็นได้จากแผนพัฒนา ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกร ลดความเหลื่อมล้ำ สนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่เข้ามาสืบสานภูมิปัญญาและอาชีพต่อจากคนรุ่นก่อน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

ในการนี้ กรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งเป็นองค์กรที่มีภารกิจเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งพาตัวเองได้อย่างยั่งยืน จึงได้กำหนดแนวทางการส่งเสริมให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยได้จัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี 2565 ให้มีการมุ่งเน้นการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น และเสริมสร้างอัตลักษณ์พื้นถิ่น โดยรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำมาส่งเสริมและต่อยอดการพัฒนาให้เหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่น (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2564)

การทอผ้าเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญแขนงหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีการดำรงชีวิต สะท้อนค่านิยม และฐานะทางสังคมของคนในสังคมแต่ละยุคสมัย โดยแต่ละท้องถิ่นก็มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไปตามภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา ทั้งนี้การทอผ้ามัดหมี่ก็เป็นหนึ่งในภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นและสืบทอดกันมาอย่างช้านาน ดังนั้นจึงเป็นภูมิปัญญาสำคัญที่ควรได้รับการศึกษาเพื่อนำมาส่งเสริมและต่อยอดการพัฒนาให้เกิดการอนุรักษ์สืบทอดต่อไป (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี, 2565)

อำเภอโคกเจริญ เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดลพบุรี ที่มีการสืบทอดการทอผ้ามัดหมี่ภายในชุมชนมาอย่างยาวนาน จนได้บรรจุลงในคำขวัญประจำอำเภอว่า “พระบรมรูป ร.๕ คู่บ้าน พ่อขุนด่านลือชา ดอกตะแบกบานตระการตา ภูมิปัญญาผ้ามัดหมี่ ผลผลิตดีอ้อยหวาน สืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ” ดังนั้น การทอผ้ามัดหมี่จึงถือเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์สำคัญของอำเภอโคกเจริญที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอดไว้อย่างยิ่ง

ที่ผ่านมาได้มีการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาและการสืบทอดด้านการทอผ้าชนิดต่างๆ เช่น แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานทุนทางวัฒนธรรมผ้าทอยกดอก จังหวัดลำพูน (พงศ์เดช ณ ลำพูน, 2561) การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทอผ้าไหมบ้านหล่งประดู่ ตำบลหล่งประดู่ อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา (ณัฐริกา บุตรศรี, 2563) เป็นต้น แต่ทั้งนี้จากการศึกษาข้อมูลยังไม่พบว่ามีการศึกษาภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาของการทอผ้ามัดหมี่ อำเภอโคกเจริญอย่างชัดเจน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่อำเภอโคกเจริญ เพื่อศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาและศึกษาแนวทางการส่งเสริมการทอผ้ามัดหมี่เพื่อคงเอกลักษณ์ภูมิปัญญาการทอผ้าที่สวยงามนี้ไว้ และใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร
3. เพื่อศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ทอผ้ามัดหมี่

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 12 The 12th STOU National Research Conference

4. เพื่อวิเคราะห์กลยุทธ์เพื่อการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร
5. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธีโดยเชิงคุณภาพ ประชากรที่ศึกษา คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้ามัดหมี่ในอำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี รวม 9 กลุ่ม จำนวน 151 คน ตั้งอยู่ในพื้นที่ 5 ตำบล สำหรับกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้คัดเลือกโดยวิธีเฉพาะเจาะจง จำนวน 13 คน ประกอบด้วย

- 1) ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ จำนวน 3 คน คัดเลือกจากผู้มีประสบการณ์การทอผ้ามัดหมี่ไม่น้อยกว่า 40 ปี รวมทั้งมีบทบาทด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาหรือเคยได้รับรางวัลเกี่ยวกับการทอผ้ามัดหมี่
- 2) คณะกรรมการกลุ่มผู้ทอผ้ามัดหมี่ จำนวน 5 คน คัดเลือกจากผู้ที่เป็นคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอำเภอโคกเจริญ ตำบลละ 1 คน
- 3) ผู้สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ จำนวน 5 คน คัดเลือกจากผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอำเภอโคกเจริญ ตำบลละ 1 คน ซึ่งมีประสบการณ์การทอผ้าไม่น้อยกว่า 10 ปี รวมทั้งเป็นทายาทที่สืบทอดอาชีพการทอผ้าจากครอบครัว

การวิจัยครั้งนี้จัดเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือก ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่มีลักษณะคำถามเป็นคำถามปลายปิด และคำถามปลายเปิด จากนั้นจัดการสนทนากลุ่มวิเคราะห์กลยุทธ์การส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ตามประเด็นที่กำหนด

การศึกษาค้นคว้าตรวจสอบความน่าเชื่อถือ โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ และการจัดอันดับ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูล การเปรียบเทียบข้อมูล การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย สรุปผลและนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการวิจัยภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร ในอำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี สรุปได้ ดังนี้

1. สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่ากลุ่มตัวอย่างร้อยละ 76.9 เป็นเพศหญิง ร้อยละ 30.8 มีอายุอยู่ในช่วง 41-50 ปี และ 70 ปีขึ้นไป ร้อยละ 84.6 มีสถานภาพสมรส ร้อยละ 30.8 จบการศึกษาระดับประถมศึกษามากที่สุด ร้อยละ 38.5 ร้อยละ 30.8 มีประสบการณ์การทอผ้ามัดหมี่ 26-35 ปี ร้อยละ 84.6 มีสาเหตุการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มมาจากความสนใจด้วยตนเองและต้องการรายได้เสริม ร้อยละ 76.9 มีจำนวนแรงงานทอผ้าในครัวเรือนน้อยกว่าหรือเท่ากับ 2 คน และร้อยละ 30.8 มีรายได้จากการทอผ้าต่อเดือนต่ำกว่าหรือเท่ากับ 6,000 บาท และอยู่ระหว่าง 6,001-8,000 บาท มากที่สุด

2. ภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร

2.1 ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร

จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา จำนวน 3 คน ได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกัน ซึ่งพบว่า ในอดีตชาวโคกเจริญส่วนใหญ่เป็นคนที่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาค

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 12

The 12th STOU National Research Conference

กลางในแถบจังหวัดนครสวรรค์ ชัยนาท และพื้นที่อื่นๆ เป็นบางส่วน มีความรู้ในการทอผ้าใช้เอง ในอดีตชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมปลูกฝ้ายเพื่อเป็นวัตถุดิบในการทอผ้า และปลูกหม่อน เลี้ยงไหมเพื่อนำมาทอเป็นผ้าไหมอยู่บ้างแต่มีจำนวนไม่มาก ต่อมาได้พัฒนาการผลิตเพื่อการจำหน่าย โดยใช้ใยฝ้าย และสีย้อมสังเคราะห์ ชาวโคกเจริญมีประเพณีและวัฒนธรรมที่สำคัญที่ยังคงสืบทอดกันมา ได้แก่ ประเพณีแห่ขึงไฟพญานาค ประเพณีบุญผะเหวด ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ งานแต่งงาน งานบวช และงานศพ นิยมนำผ้าทอมารวมเพื่อประกอบพิธีกรรมและสวมใส่เพื่อร่วมงานประเพณี ลวดลายผ้าทอจึงมีความเกี่ยวข้องกับศาสนา ประเพณี สัตว์ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เอกลักษณ์ที่สำคัญของผ้าทออำเภอโคกเจริญคือสีสดใสจากเทคนิคการย้อมผ้า มีน้ำหนักรากเทคนิคการกระดกพิมพ์ มีการประยุกต์ลวดลายให้มีความทันสมัย การมัดลายในอดีตมักอาศัยฝีมือและประสบการณ์ ไม่มีเครื่องจักรด้นทัก โดยความรู้ต่างๆ มักจะเกิดจากการจดจำ แต่ในปัจจุบันมีการออกแบบลวดลายบนกระดาษกราฟและวัดระยะห่างด้วยไม้บรรทัดก่อนมัดลาย ทำให้ลายที่ได้มีสัดส่วนที่แน่นอนมากขึ้น

2.2 การสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่

จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้า จำนวน 5 คน พบว่า สาเหตุการประกอบอาชีพของผู้สืบทอดภูมิปัญญาส่วนใหญ่เกิดจากความต้องการหารายได้เสริมเมื่อว่างจากการทำการเกษตร และต้องการสืบทอดอาชีพเดิมของครอบครัว โดยหนึ่งในผู้ให้สัมภาษณ์ให้เหตุผลเพิ่มเติมว่าการทอผ้ามีความยืดหยุ่นสูง สามารถบริหารจัดการเวลาการทำงานได้ด้วยตนเอง วิธีการเรียนรู้การทอผ้า พบว่าในอดีตส่วนใหญ่ผู้สืบทอดภูมิปัญญาได้รับความรู้จากคนในครอบครัวญาติพี่น้องมากที่สุด ซึ่งการเรียนรู้ส่วนใหญ่มาจากการจดจำจากการสอนปากเปล่าของแม่ ย่า และยาย แล้วจึงทดลองทำจนเกิดความชำนาญ ต่อมาในปัจจุบันหน่วยงานราชการเข้ามาสนับสนุนให้ความรู้ ผู้สืบทอดจึงสามารถเรียนรู้ได้จากการอบรม/สัมมนา การศึกษาดูงาน และสื่อออนไลน์ต่างๆ ด้านความต้องการการส่งเสริมในการสืบทอดภูมิปัญญา พบว่า ต้องการปัจจัยการผลิต การลดต้นทุน/แหล่งวัตถุดิบราคาถูก ปัญหาในการสืบทอดภูมิปัญญา พบว่า มีปัญหา คือ ขาดความรู้ด้านการตลาด ด้านข้อเสนอแนะ พบว่า หน่วยงานควรมีการศึกษาดูงานเพื่อนำมาพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ และสนับสนุนเงินทุน แหล่งสินเชื่อดอกเบี้ยราคาถูก

3. การดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรทอผ้ามัดหมี่

จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจทั้ง 5 ตำบล รวมจำนวน 5 คน พบว่า ผู้ทอผ้ามัดหมี่เริ่มรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการเพื่อร่วมกันทอผ้าจำหน่าย ต่อมาภาครัฐได้ส่งเสริมการรวมกลุ่ม และสนับสนุนงบประมาณ ปัจจัยการผลิต และความรู้ต่างๆ สมาชิกได้คัดเลือกคณะกรรมการกลุ่มเป็นตัวแทนในการบริหารงาน มีการประชุมกลุ่มเพื่อแจ้งข่าวสารการดำเนินงาน มีอมทรัพย์กลุ่ม กองทุนหมุนเวียน และเงินทุนจากหน่วยงานภาครัฐ รายได้หลักของกลุ่มมาจากการจำหน่ายผ้าทอเป็นผืนทั้งปลีกและส่ง โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการและผู้รับซื้อที่นำสินค้าไปจำหน่ายต่อหรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ ความต้องการการส่งเสริมการดำเนินงานกลุ่มของคณะกรรมการ พบว่า ต้องการปัจจัยการผลิตและสนับสนุนการลดต้นทุน/แหล่งวัตถุดิบราคาถูก ปัญหาในการดำเนินงานกลุ่ม พบว่า มีปัญหาด้านการตลาดการประชาสัมพันธ์ ทำให้สินค้ายังไม่เป็นที่รู้จัก ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานกลุ่ม พบว่าควรมีการแบ่งปันผลประโยชน์ให้เหมาะสมแก่สมาชิก

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 12
The 12th STOU National Research Conference

4. กลยุทธ์เพื่อการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร

4.1 ปัญหาการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่

จากการสนทนากลุ่มที่ผู้เข้าร่วมการสนทนาได้ร่วมกันอภิปรายปัญหาการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ สรุปได้ ดังนี้

4.1.1 ปัญหาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ พบว่า 1) ไม่มีตำราบันทึกองค์ความรู้การทอผ้ามัดหมี่อย่างเป็นทางการ 2) ผู้ที่มีความชำนาญในการทอผ้าเริ่มมีอายุมากขึ้น ความรู้เชิงลึกบางประการอาจเลือนหายไปพร้อมกับคนรุ่นก่อน

4.1.2 ปัญหาการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ พบว่า 1) ไม่มีแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่เข้าถึงได้ง่าย 2) รายได้ไม่คุ้มค่างบเวลาที่เสียไป 3) คนรุ่นใหม่ย้ายถิ่นฐานไปทำงานที่อื่น 4) ลูกหลานที่ยังอยู่ในพื้นที่หันไปประกอบอาชีพอื่น

4.2 กลยุทธ์เพื่อการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่

จากการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มวิเคราะห์กลยุทธ์เพื่อการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ในอำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี สรุปได้ ดังนี้

	จุดแข็ง	จุดอ่อน
	1. ผ้าทอมีเอกลักษณ์ 2. มีผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมในชุมชน 3. กลุ่มมีความเข้มแข็ง 4. ผู้นำมีวิสัยทัศน์ 5. มีจุดรับซื้อผ้าในชุมชน 6. มีการตรวจสอบคุณภาพก่อนจำหน่าย 7. มีประเพณีท้องถิ่นที่นิยมนำผ้าทอไปใช้ 8. ผู้ทอผลิตได้ตลอดทั้งปี 9. ผ้าทอมีคุณภาพดี	1. ขาดการประชาสัมพันธ์ 2. ขั้นตอนการผลิตยุ่งยาก 3. ผู้ทอขาดความรู้การตลาดและการบริหารงานกลุ่ม 4. ใช้เวลาผลิตนาน 5. ผลิตภัณฑ์ไม่หลากหลาย 6. สินค้าเป็นที่รู้จักเฉพาะกลุ่ม 7. คนรุ่นใหม่สนใจการทอผ้าน้อยลง 8. ขาดแรงงานรุ่นใหม่
โอกาส	จุดแข็ง-โอกาส (S-O) กลยุทธ์เชิงรุก	จุดอ่อน - โอกาส (W-O) กลยุทธ์เชิงแก้ไข
1. มีหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ และการรวมกลุ่ม	S1, S2, O1, O2, O3 – รวบรวมองค์ความรู้และวัสดุอุปกรณ์เพื่อบันทึกและจัดแสดงให้คนรุ่นใหม่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการทอผ้า	W2, W4, O1 – เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต
2. มีนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น	รุ่นใหม่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการทอผ้า	W3, O1, O2 – ส่งเสริมความรู้การตลาดและการบริหารงานกลุ่มให้ผู้นำและสมาชิก
3. โรงเรียนส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้า	S1, S3, S4, O1, O2 – สนับสนุนการบริหารกลุ่มอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ	W5, W7, W8, O1, O2, O3 – ถ่ายทอดความรู้การทอผ้าให้เยาวชนเห็นคุณค่าและพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาการทอผ้าให้มีความทันสมัย
4. มีกลุ่มลูกค้าประจำ	S1, S6, S9, O5, O6 – ส่งเสริมการสร้างแบรนด์และกำหนดมาตรฐานสินค้าให้ชัดเจน	W5, W7, W8, O1, O2 – ส่งเสริมธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และผู้ประกอบการรุ่นใหม่
5. ผู้รับซื้อมารับซื้อถึงแหล่งผลิต	เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า	
6. ผู้รับซื้อต้องการสินค้าเพิ่มมากขึ้น		

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 12
The 12th STOU National Research Conference

อุปสรรค	จุดแข็ง – อุปสรรค (S-T) กลยุทธ์เชิงป้องกัน	จุดอ่อน – อุปสรรค (W-T) กลยุทธ์เชิงรับ
1. สภาพเศรษฐกิจไม่แน่นอน	S9, T2 – วางแผนการผลิตสินค้าล่วงหน้า	W6, T1 – ส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่
2. วัตถุดิบหลักต้องซื้อจากภายนอก	เพื่อให้มีวัตถุดิบใช้อย่างพอเพียง	หลากหลายและตรงความต้องการของผู้บริโภค
3. พื้นที่ค่อนข้างไกลจากอำเภอเมือง	S6, T3 – สร้างจุดรับซื้อในชุมชนช่วยลดภาระ	W7, W8, T1, T4 – สนับสนุนการใช้สื่อ
4. ปัญหาการระบาดของไวรัสโควิด-19	การขนส่งสินค้าทางไกล	อิเล็กทรอนิกส์ในการดำเนินธุรกิจให้มีความทันสมัย
		W1, T1 – ประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างโอกาสทางการตลาดใหม่ ๆ

4.2.1 สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกในการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ ได้แก่ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค สรุปได้ดังนี้

5. ข้อเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร

จากการสนทนากลุ่มสามารถสรุปประเด็นข้อเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกรได้ตามแผนภาพที่ 1 ซึ่งสรุปได้ดังนี้

5.1 ด้านการผลิตผ้าทอมัดหมี่ พบว่า 1) ผู้นำชุมชนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างเครือข่ายการผลิตของคนในชุมชน 2) ขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเชิญวิทยากรจากภายนอกมาอบรมให้ความรู้ใหม่ๆ ในการทอผ้าให้คนในชุมชน 3) ขอรับการสนับสนุนงบประมาณ หรือปัจจัยการผลิต เช่น เส้นใย สีย้อม หรือเครื่องจักรใหม่ๆ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการผลิต

5.2 ด้านการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้า พบว่า 1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าที่เข้าถึงง่าย เช่น พิพิธภัณฑ์ผ้าทอชุมชน 2) ผู้เกี่ยวข้องทั้งเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ผู้นำชุมชน และผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าควรร่วมกันจัดทำองค์ความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าอย่างมีระบบ เช่น จัดทำตำรา หนังสือเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้า เป็นต้น 3) ชักชวนคนรุ่นใหม่ และส่งเสริมให้แสดงศักยภาพเพื่อพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาการทอผ้าให้มีความทันสมัย

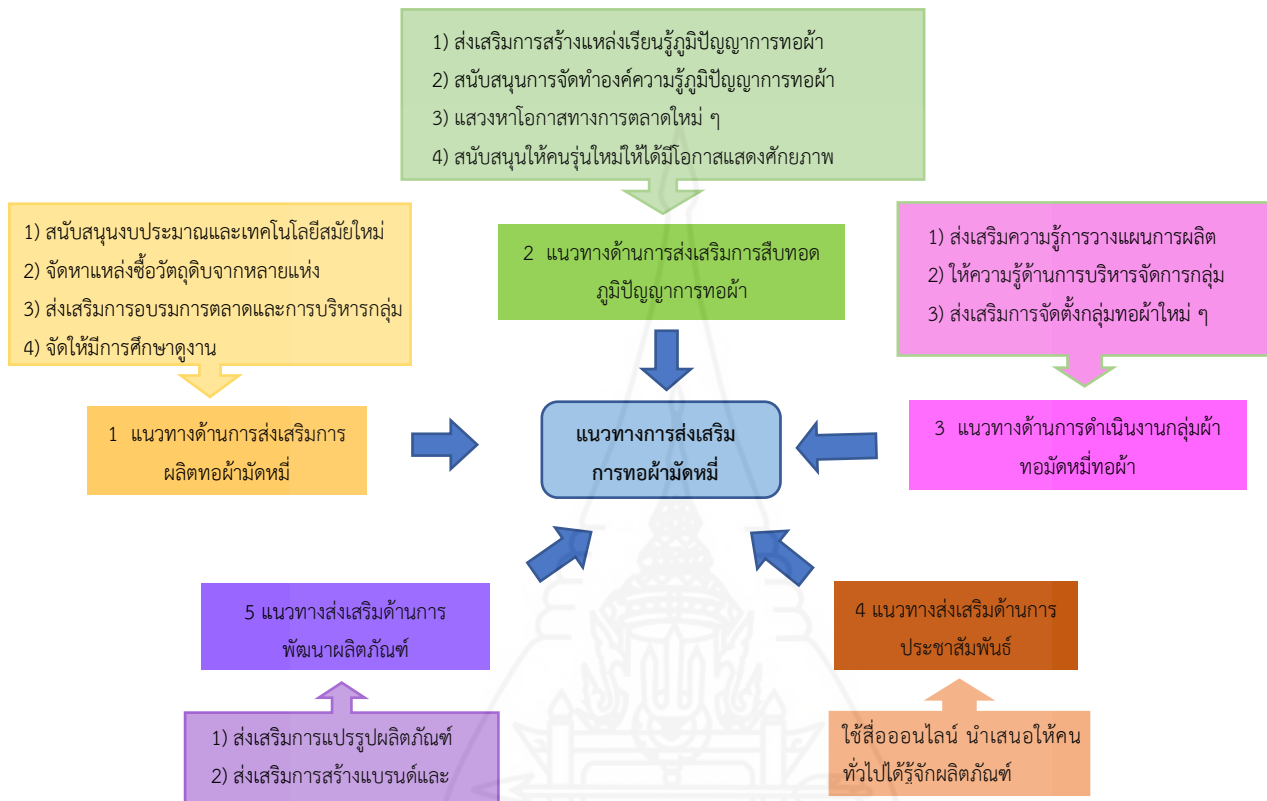
5.3 ด้านการดำเนินงานกลุ่มผ้าทอมัดหมี่ พบว่า 1) ผู้นำและสมาชิกกลุ่มร่วมกับหน่วยงานภาครัฐส่งเสริมยกระดับมาตรฐานสินค้าชุมชน 2) หน่วยงานภาครัฐส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าใหม่ๆ 3) ผู้นำและสมาชิกขอคำแนะนำจากภาครัฐเชิญวิทยากรมาอบรมให้ความรู้การดำเนินงานกลุ่ม

5.4 ด้านการประชาสัมพันธ์ พบว่า ผู้ทอผ้าและกลุ่มผ้าทอผ้าควรมีการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ผ่านช่องทางออนไลน์

5.5 ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า 1) เกษตรกรผู้ทอผ้าและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย 2) เกษตรกรผู้ทอผ้าติดตามข่าวสารแนวโน้มความต้องการของผู้บริโภคใหม่ๆ เพื่อนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตรงตามความต้องการของตลาด ดังภาพที่ 1

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 12
The 12th STOU National Research Conference

ภาพที่ 1 สรุปข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกรรุ่นใหม่

อภิปรายผล

1. สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สภาพสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรผู้ทอผ้าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง สอดคล้องกับ พนารัตน์ เดชกุลทอง (2560, น.603) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมบ้านนาเสียว พบว่าผู้ทอผ้าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีสถานภาพสมรส เป็นเพราะว่าการทอผ้าเป็นงานประณีต ละเอียดอ่อน สามารถทำที่บ้านได้ และตามวัฒนธรรมไทยผู้หญิงมีหน้าที่ทำงานบ้าน เลี้ยงลูกและช่วยสามีทำการเกษตร ครอบครัวไหนที่มีลูกสาวก็มักจะสอนให้ทอผ้าสำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่มภายในครอบครัว การทอผ้าจึงสอดคล้องกับวิถีชีวิตของเพศหญิงมากกว่าเพศชาย

เกษตรกรผู้ทอผ้าส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41-50 ปี และ 70 ปีขึ้นไป สอดคล้องกับ ปารมี แก้วสีพันดอน (2561, น.44) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการส่งเสริมบทบาทสตรีในการสืบทอดอาชีพการทอผ้าไหมบ้านสะฝ้าย เมืองชะนะสมบุณ แขวง จำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว พบว่าผู้ทอผ้าส่วนใหญ่มีอายุ 41-50 ปี และ ภทรธิรา ผลงาม (2562, น.59) ได้ศึกษาเรื่อง การสร้างมูลค่าเพิ่มจากภูมิปัญญาผ้าขาวม้าในจังหวัดเลยสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ พบว่า ผู้ทอผ้าส่วนใหญ่มีอายุ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 12 The 12th STOU National Research Conference

ระหว่าง 65-73 ปี เป็นเพราะว่าในอดีตการทอผ้าเป็นสิ่งที่แม่ถ่ายทอดความรู้ให้ลูกสาว ผู้ทอผ้าในปัจจุบันจึงเป็นผู้สูงอายุ และผู้หญิงวัยกลางคนที่เคยได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครอบครัว

เกษตรกรผู้ทอผ้าส่วนใหญ่มีประสบการณ์การทอผ้ามัดหมี่ระหว่าง 26-35 ปี สอดคล้องกับจิตจรดา แก้วมงคล (2559, น. 72) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการทอผ้าไหมของกลุ่มผู้ทอผ้าไหมในจังหวัดขอนแก่น พบว่ากลุ่มผู้ทอผ้าส่วนใหญ่มีประสบการณ์การทอผ้า 10-20 ปี เป็นเพราะว่าเกษตรกรผู้ทอผ้ามักได้เรียนรู้การทอผ้าตั้งแต่เด็ก จึงทำให้มีประสบการณ์การทอผ้าไม่ต่ำกว่าสิบปี

เกษตรกรผู้ทอผ้าส่วนใหญ่มีแรงงานในการทอผ้าในครัวเรือนน้อยกว่าหรือเท่ากับ 2 คน สอดคล้องกับจรณา เทียวพานิชย์กิจ (2557, น.62) ได้ศึกษาเรื่อง การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์ผ้าทอ/เสื้อผ้าในจังหวัดยโสธร พบว่าส่วนใหญ่มีจำนวนแรงงานทอผ้าในครัวเรือน จำนวน 1-2 คน เป็นเพราะว่ากรรมวิธีการทอผ้าแต่ละขั้นตอนสามารถปฏิบัติคนเดียวหรือสองคนได้ จึงไม่จำเป็นต้องมีแรงงานจำนวนมาก

2. ภูมิปัญญาและการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร

2.1 ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร

จากการศึกษาพบว่า อำเภอโคกเจริญมีประชากรอพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นจำนวนมาก และยังคงนำภูมิปัญญาและประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมมาใช้ในการดำรงชีวิต นิยมทอผ้าใช้เองในครอบครัว ใช้วิธีการทอแบบดั้งเดิม ไม่มีการจดบันทึกความรู้ แต่ปัจจุบันมีการออกแบบลวดลายบนกระดาษกราฟเพื่อง่ายต่อการมัดลาย ซึ่งผ้าทอโคกเจริญมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สีสัน ลวดลายสวยงาม สอดคล้องกับอารีวรรณ หัสติน (2557, น.76) ได้ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่จังหวัดนครนายก พบว่า ภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดนครนายก โดยได้นำความสามารถด้านการทอผ้าพื้นเมืองมาทอผ้าใช้เองในครัวเรือน และประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับพนารัตน์ เดชกุลทอง (2560, น.606) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมบ้านนาเสียว ต.นาเสียว อ.เมือง จ.ชัยภูมิ พบว่า การจัดการความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าเป็นการจัดการเก็บความรู้ในตัวบุคคลโดยใช้วิธีการจดจำ แต่ปัจจุบันก็ได้เริ่มมีการบันทึกลวดลายใหม่ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ลงบนกระดาษกราฟมากขึ้น สอดคล้องกับ พงศ์เดช ณ ลำพูน (2561, น.38) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานทุนทางวัฒนธรรมผ้าทอยกดอก จังหวัดลำพูน พบว่า ผ้าทอยกดอกมีวิธีการทอที่เป็นเอกลักษณ์ทำให้ผ้ามีลวดลายสวยงาม และประณีต เป็นเพราะว่าคนในสมัยก่อนยังไม่มีกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย และภายในชุมชนเดียวกันมักมีวิถีการดำรงชีวิตที่คล้ายกัน ทุกคนต่างมีความรู้ในการทอผ้าจึงไม่มีความจำเป็นจะต้องจดบันทึก โดยแต่ละท้องถิ่นมีวัฒนธรรมแตกต่างกัน ทำให้ผ้าทอแต่ละท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ความงดงามที่ต่างกันขึ้นอยู่กับการดำรงชีวิตของผู้คนแต่ละพื้นที่และส่งต่อภูมิปัญญาเหล่านี้มายังลูกหลานเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต โดยปัจจุบันได้เริ่มมีการจัดเก็บองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในรูปแบบต่างๆ มากขึ้น เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมไม่ให้สูญหายไปในอนาคต

2.2 การสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้า

จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันผู้ที่ยังสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าเนื่องจากต้องการหารายได้เสริม และสืบทอดอาชีพเดิมของครอบครัว โดยส่วนใหญ่เรียนรู้การทอผ้าจากคนในครอบครัว นำมาทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ในขณะที่ปัจจุบันสามารถเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาได้หลายรูปแบบ ทั้งจากการส่งเสริมให้ความรู้โดยภาครัฐและการเรียนรู้จากสื่อออนไลน์ สอดคล้องกับ พนารัตน์ เดชกุลทอง (2560, น.606) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหม

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 12

The 12th STOU National Research Conference

บ้านนาเสียว ต.นาเสียว อ.เมือง จ.ชัยภูมิ พบว่า ในอดีตผู้สืบทอดภูมิปัญญาได้รับการถ่ายทอดความรู้จากบุคคลในครอบครัวเป็นหลัก โดยวิธีการสังเกต และจากการลงมือปฏิบัติจริง แต่ในปัจจุบันการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าใช้วิธีผสมผสานทั้งการสาธิตและการให้ลงมือปฏิบัติจริง

นอกจากนี้ยังพบว่าผู้สืบทอดภูมิปัญญามีความต้องการการส่งเสริมปัจจัยการผลิต การลดต้นทุนมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบปัญหาการสืบทอดภูมิปัญญาในด้านการขาดความรู้ด้านการตลาด สอดคล้องกับ นิตยา คำสีสุข (2563, น.9) ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการส่งเสริมผ้าทอพื้นบ้านของศูนย์ส่งเสริมอาชีพทอผ้า ตำบลเขาโร อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ผู้ทอผ้ามีปัญหาด้านต้นทุนวัตถุดิบและอุปสรรคด้านการทำการตลาด เป็นเพราะว่าผู้ทอผ้าส่วนใหญ่เรียนรู้การทอผ้าด้วยตนเอง จึงยังขาดความรู้ด้านการตลาด ประกอบกับการทอผ้าเป็นอาชีพที่มีผลตอบแทนไม่สูงมากนัก ผู้ทอผ้าจึงมีความต้องการได้รับการส่งเสริมในด้านการสนับสนุนปัจจัยการผลิตและลดต้นทุน เพื่อลดค่าใช้จ่ายและได้ผลตอบแทนมากขึ้น

3. การดำเนินงานกลุ่มของกลุ่มเกษตรกรผู้ทอผ้ามัดหมี่

จากการศึกษา พบว่า มีการรวมกลุ่มทอผ้าเพื่อจำหน่ายและได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ มีการคัดเลือกตัวแทนในการบริหารงาน มีการประชุมกลุ่ม ออมทรัพย์ และกองทุนหมุนเวียน กลุ่มมีความต้องการปัจจัยการผลิต และสนับสนุนการลดต้นทุน/แหล่งวัตถุดิบราคาถูก สอดคล้องกับสินีนารถ วิกรมประสิทธิ์ (2563, น.81) ศึกษาการพัฒนาศักยภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ผ้าทอมัดหมี่: กรณีศึกษากลุ่มผ้าทอมัดหมี่ที่ถ้ำช้าง ตำบลนาชุม อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี และนิตยา คำสีสุข (2563, น.6-7) พบว่ากลุ่มมีการบริหารจัดการที่เข้มแข็ง แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน มีความต้องการให้ภาครัฐสนับสนุนเงินทุนและส่งเสริมการจำหน่ายสินค้าในรูปแบบต่างๆ อาจมีสาเหตุมาจากเกษตรกรผู้ทอผ้ามีความสนใจและมีเป้าหมายร่วมกัน จึงเกิดการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรอง ส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์มีความน่าเชื่อถือ นอกจากนี้ การรวมกลุ่มเกษตรกรยังทำให้หน่วยงานต่างๆ สามารถเข้ามาสนับสนุนปัจจัยการผลิต งบประมาณ และสามารถพัฒนาต่อยอดได้มากกว่าการเป็นผู้ผลิตรายเดี่ยว

4. ปัญหาสภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมนอกในการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร

4.1 ปัญหาการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่

จากการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มที่ผู้เข้าร่วมการสนทนาได้ร่วมกันอภิปรายปัญหาการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ สรุปได้

4.1.1 ปัญหาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ พบว่า ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และความรู้การทอผ้าดั้งเดิมไม่มีการจดบันทึกไว้ ทำให้มีความเสี่ยงที่ภูมิปัญญาดั้งเดิมจะสูญหาย แตกต่างจากกับอารีวรรณ หัสสิน (2557, น.76) พบว่า ปัญหาในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกิดจากผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกขึ้นมาจากครูภูมิปัญญาจากพื้นที่อื่น ไม่ได้เป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ เป็นเพราะว่าภูมิปัญญาการทอผ้าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นเจ้าของ ทำให้ไม่มีการอนุรักษ์ไว้อย่างเป็นทางการ มักถ่ายทอดจากประสบการณ์และความจำ เกิดการเรียนรู้ขึ้นที่ตัวบุคคล ส่งผลให้ความรู้อาจเลือนหายไปพร้อมกับบุคคลหรือตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม

4.1.2 ปัญหาการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ พบว่า ปัจจุบันคนรุ่นใหม่นิยมย้ายถิ่นฐานไปประกอบอาชีพที่อื่นเนื่องจากมีรายได้ดีกว่าการทอผ้า ในขณะที่ลูกหลานที่ยังอยู่ในพื้นที่เองก็หันไปประกอบอาชีพอื่น สอดคล้องกับ อัจฉรา จิวสุภา (2560, น.101) ศึกษาแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมสู่คนรุ่นใหม่ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้าน

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 12

The 12th STOU National Research Conference

หนองแซ่ ตำบลตองโขบ อำเภโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร พบว่า ผู้สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็น คนวัยกลางคน ในขณะที่คนรุ่นลูกไม่สนใจที่จะเรียนรู้เรื่องการทอผ้าแบบดั้งเดิม ซึ่งคาดว่าถ้าหมดยุคสมัยของรุ่นพ่อแม่แล้ว ก็อาจไม่มีผู้สืบทอด อาจมีสาเหตุมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี และการสื่อสารที่ไร้พรมแดน ประกอบกับ อาชีพทอผ้ายังมีผลตอบแทนน้อยกว่าการประกอบอาชีพอื่น ทำให้คนรุ่นใหม่มีความสนใจสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นน้อยลง

4.2 สภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกในการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่

จากการศึกษาสภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกของภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ในอำเภอ โคกเจริญ นำมาซึ่งการวิเคราะห์กลยุทธ์ในการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ 4 ด้าน ประกอบด้วย การส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่เชิงรุก โดยการร่วมมือกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริม การเพิ่มมูลค่าให้สินค้าผ้าทอมัดหมี่ สนับสนุนการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ และบริหารจัดการความรู้ เหล่านี้ให้เป็นระบบ การส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่เชิงแก้ไข โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกับสถานศึกษา ร่วมกันปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนหวงแหนภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งส่งเสริมให้เยาวชนได้แสดงศักยภาพเพื่อพัฒนาต่อยอดภูมิ ปัญญาให้มีความทันสมัย และส่งเสริมการสร้างผู้ประกอบการธุรกิจผ้าทอมัดหมี่รุ่นใหม่ เพื่อดึงดูดคนรุ่นใหม่ให้สนใจสืบทอด ภูมิปัญญาผ้าทอและสร้างเป็นรายได้ที่มั่นคง การส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่เชิงป้องกัน โดยการวาง แผนการผลิต และมีจุดรับซื้อสินค้าในชุมชน เพื่อลดภาระการขนส่งทางไกล การส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ เชิงรับ โดยการส่งเสริมให้มีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย และสนับสนุนการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ในการดำเนินธุรกิจมีความทันสมัย และเข้าถึงง่าย เพื่อรองรับความต้องการของผู้บริโภคทุกช่วงวัย สอดคล้องกับ พงศ์เดช ญ ลำพูน (2561, น.58) พบว่า แนวทางในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมผ้าทอยกดอกลำพูนประกอบด้วยแนวทางการอนุรักษ์เชิงรุกที่ควรส่งเสริมด้าน ความนิยม และการลงทุนในธุรกิจผ้าทอยกดอก ด้านแนวทางการอนุรักษ์เชิงแก้ไข มุ่งเน้นความร่วมมือจากภาครัฐในการช่วย สนับสนุนเงินทุนให้ผู้ประกอบการ และร่วมกับผู้นำชุมชนสร้างปราชญ์รุ่นใหม่เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอ ด้านแนวทางการ อนุรักษ์เชิงป้องกัน มุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้ในโรงเรียนให้กับเยาวชน และแนวทางอนุรักษ์เชิงรับ ควรส่งเสริมให้มีแหล่ง วัตถุดิบในพื้นที่ เพื่อลดต้นทุนการผลิต โดยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมหรือปัจจัยภายในและภายนอกจะช่วยให้สามารถ กำหนดกลยุทธ์และวางแผนการพัฒนาได้ตรงตามความต้องการ และสามารถแก้ปัญหาในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. ข้อเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร

จากการศึกษา พบว่า แนวทางในการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร ที่ควรได้รับ การสนับสนุนและพัฒนา มี 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการผลิต ควรมีการส่งเสริมความรู้ สร้างเครือข่ายผู้ผลิตและสนับสนุน งบประมาณเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ด้านการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญา ควรมุ่งเน้นการรวบรวมความรู้ที่มีคุณค่า ให้เยาวชนหันมาสนใจสืบทอดและต่อยอดภูมิปัญญาให้ยังคงอยู่ทุกยุคสมัย ด้านการดำเนินงานกลุ่มผ้าทอมัดหมี่ ควรมุ่งเน้น ส่งเสริมการรวมกลุ่ม และยกระดับคุณภาพผ้าทอให้มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรมุ่งเน้นการใช้สื่อ ออนไลน์ทำให้ผู้บริโภครู้จักผ้าทอมัดหมี่โคกเจริญ และด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผู้ที่เกี่ยวข้องควรร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ตรงตามความต้องการของตลาด สอดคล้องกับ ญัฐริกา บุตรศรี (2563, น.57) ศึกษาเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญา พื้นบ้านในการทอผ้าไหม บ้านหลุ่งประดู่ ตำบลหลุ่งประดู่ อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า แนวทางการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาการทอผ้าที่ยั่งยืนควรได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและเอกชนในการสนับสนุนงบประมาณ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 12

The 12th STOU National Research Conference

ปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาทั้งในระดับโรงเรียนและชุมชน พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์สินค้าให้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย และส่งเสริมการออกแบบลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นสินค้าใหม่

จากข้อค้นพบดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ของเกษตรกร จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากภาครัฐ และคนในชุมชนร่วมมือกันอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าให้มีความทันสมัยเพื่อให้ภูมิปัญญาดังกล่าวยังคงอยู่กับชุมชนได้ทุกยุคทุกสมัย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ข้อเสนอแนะต่อเกษตรกร

1) จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ทอผ้าในอำเภอโคกเจริญส่วนมากอยู่ในวัยสูงอายุและวัยกลางคน ซึ่งมีความชำนาญในการทอผ้าเป็นอย่างมาก แต่ชุมชนยังขาดการจัดการความรู้ ไม่มีการจัดเก็บองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าอย่างเป็นทางการ ดังนั้น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรร่วมกันจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาการทอผ้า โดยการถอดองค์ความรู้จากผู้ถ่ายทอดความรู้ในท้องถิ่น และจัดเก็บในรูปแบบตำรา หนังสือ หรือบันทึก เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผ้าทอมัดหมี่สามารถอยู่คู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

2) จากผลการวิจัยพบว่า ผลิตภัณฑ์จากผ้าทอของอำเภอโคกเจริญ ยังไม่หลากหลาย จึงควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เพื่อเป็นทางเลือกให้ผู้บริโภค

3) จากผลการวิจัยพบว่า ผู้สืบทอดอาชีพทอผ้ารุ่นใหม่จะแนวโน้มจำนวนลดลง จึงควรชักชวนคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่โคกเจริญ

1.2 ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

1) จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ทอผ้ามัดหมี่มีความต้องการการสนับสนุนปัจจัยการผลิต การสนับสนุนการตลาด ต้นทุน/แหล่งวัตถุดิบราคาถูก และประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ให้แพร่หลาย ดังนั้นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมควรเน้นการส่งเสริมและสนับสนุนในด้านที่เกษตรกรมีความต้องการเพื่อให้ตรงตามความต้องการของเกษตรกร

2) จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ทอผ้ามัดหมี่มีข้อเสนอแนะ ได้แก่ ควรมีการศึกษาดูงานเพื่อนำมาพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ สนับสนุนเงินทุน และควรให้ความรู้ในด้านการบริหารงานกลุ่ม ดังนั้นนักส่งเสริมจึงควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมด้านดังกล่าวก่อนเป็นอันดับแรก

3) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมควรมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้า และรวบรวมองค์ความรู้ไว้ในรูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นแหล่งความรู้ให้แก่ผู้สนใจทั่วไปได้ศึกษาค้นคว้าได้ง่าย เพราะจากผลการวิจัยพบว่าองค์ความรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ส่วนบุคคล ทำให้คนรุ่นใหม่และผู้สนใจทั่วไปศึกษาหาความรู้ได้ยาก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการรวบรวมความรู้ที่เข้าถึงง่าย เพื่อให้ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่เป็นภูมิปัญญาที่จับต้องได้และคงอยู่ในสังคมไทยไปทุกยุคทุกสมัย

1.3 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการยกระดับมาตรฐานสินค้าชุมชนให้มีมูลค่าและภาพลักษณ์ที่ดีเยี่ยม สินค้าระดับพรีเมียม เพราะจากผลการวิจัยพบว่ากลุ่มเป้าหมายในการจำหน่ายผ้าทอมัดหมี่เป็นกลุ่มเฉพาะ เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 12 The 12th STOU National Research Conference

และผู้ที่ยื่นขอผ้าทอพื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งบ่งบอกภาพลักษณ์ของผ้าทอมัดหมี่ว่าเป็นสินค้าชุมชน ไม่เป็นที่นิยมในกลุ่มสังคมเมืองเท่าที่ควร

2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนงบประมาณ ทุนการศึกษา เพื่อบ่มเพาะคนรุ่นใหม่ที่มีความมุ่งมั่น สืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนให้มีช่องทางการประกอบอาชีพและรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยังคงอยู่ เพราะจากผลการวิจัยพบว่า การทอผ้ามัดหมี่เป็นอาชีพที่มีรายได้ต่ำกว่าอาชีพอื่นๆ ทำให้คนรุ่นใหม่ต้องการประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้มากกว่า

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวิจัยความต้องการการส่งเสริมของกลุ่มเกษตรกรเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการส่งเสริมที่ชัดเจน มีแบบแผนและเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

2.2 ควรศึกษาการจัดทำแผนพัฒนากลุ่มเกษตรกรอย่างละเอียดเป็นขั้นเป็นตอน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนให้เจ้าหน้าที่ในพื้นที่ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถมีแนวทางการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2564). ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่องานส่งเสริมการเกษตร. สืบค้นจาก <http://new.research.doae.go.th/upload/tk01.pdf>
- จิตรลดา แก้วมงคล. (2559). แนวทางการพัฒนาการทอผ้าไหมของกลุ่มผู้ทอผ้าไหมในจังหวัดขอนแก่น. *ธรรมทรรศน์*. 16(2). 68.
- ณัฐริกา บุตรศรี. (2563). การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทอผ้าไหม บ้านหลุ่งประดู่ ตำบลหลุ่งประดู่ อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา. *HUSO Journal of Humanities and Social Sciences*, 4(1), 63.
- นิตยา คำสีสุข. (2563). วิธีการทอผ้าพื้นบ้านของศูนย์ส่งเสริมอาชีพทอผ้า. *วิทยาการจัดการวไลยอลงกรณ์ ปรัชน์*, 1(3), 1.
- เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ. (2563). *สังคมไทย และการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก*. ใน ประมวลสาระชุดวิชาการส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา (หน่วยที่1, น.1-10). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ปารมี แก้วสีพันดอน. (2561). *แนวทางการส่งเสริมบทบาทสตรีในการสืบทอดอาชีพการทอผ้าไหมบ้านสะผ่าย เมืองชะนะสมบูรณ์ แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- พงศ์เดช ณ ลำพูน. (2561). *แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานทุนทางวัฒนธรรมผ้าทอยกดอก จังหวัดลำพูน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- พนารัตน์ เดชกุลทอง. (2560). “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมบ้านนาเสียว ต.นาเสียว อ.เมือง จ.ชัยภูมิ” ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ครั้งที่ 4*. วันที่ 10 มีนาคม 2560 มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- ภัทรธิดา ผลงาม. (2562). การสร้างมูลค่าเพิ่มจากภูมิปัญญา ผ้าขาวม้าในจังหวัดเลยสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น (ฉบับบัณฑิตศึกษา)*. 7(3). 146.
- รจนา เทียวพานิชย์กิจ. (2557). *การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์ผ้าทอ/เสื่อผ้าในจังหวัดยโสธร* (วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 12
The 12th STOU National Research Conference

-
- สินีนถ วิกรมประสิทธิ์. (2563). การพัฒนาศักยภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ผ้าทอมัดหมี่: กรณีศึกษากลุ่มผ้าทอมัดหมี่ที่บ้านช้าง ตำบลนาชุม อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง*, 9(1), 74.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี. (2565). แบบคำขอเสนอรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. ม.ป.ท.
- อารีวรรณ หัสติน. (2557). ภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก. *วารสารกระแสวัฒนธรรม*, 17(32), 76.
- อัจฉรา จีวสุภา. (2560). แนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมสู่คนรุ่นใหม่ของกลุ่มทอผ้าไหมบ้านหนองแซ่ ตำบลตองโขบ อำเภอดงศรีสุพรรณจังหวัดสกลนคร. *วารสารบัณฑิตศึกษา*, 14(64), 90.

